

OKiN working paper n° 1
November 2018

Lessen uit de feedback van respondenten

Een analyse van de opmerkingen en toelichtingen van respondenten in het OKiN onderzoek

Anne-Floor Bakker
Suzanne G. de Leeuw

1. Inleiding

Het onderzoek *Ouders en Kinderen in Nederland (OKiN)* is het resultaat van een intensieve samenwerking tussen de Universiteit van Amsterdam (UvA) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het doel van het OKiN onderzoek is om de individuele gevolgen van gezinscomplexiteit in Nederland in kaart te brengen. Daarnaast genereert OKiN nationaal representatieve descriptieve informatie data over de verschillende types en mate van gezinscomplexiteit waarin de huidige generatie volwassenen groot is gebracht (Kalmijn et al. 2018). Om dit te bewerkstelligen is een gestratificeerde random sample uit de Basisregistratie Personen (BRP) getrokken van zelfstandig wonende volwassenen die tussen 1971 en 1991 in Nederland geboren zijn. Met behulp van het BRP zijn mensen die op hun 15e niet met beide ouders op één adres woonden *oversampled*. Daarnaast is er een *oversample* getrokken van personen waarvan de ouders zijn gaan samenwonen met een nieuwe partner om te garanderen dat er genoeg stiefgezinnen in het sample zouden zitten (Kalmijn et al. 2018). We noemen deze groep respondenten de anker respondenten. Daarnaast zijn de biologische ouders van de anker respondenten en de eventuele nieuwe partners van de biologische ouders benaderd om mee te werken aan het OKiN onderzoek. Deze respondenten worden de alter respondenten genoemd.

Het ontwerpen van een vragenlijst specifiek voor mensen met een complexe familiesituatie vormt een uitdaging. Er is een complexe routing aangebracht in de vragenlijst die is bedoeld om respondenten geen vragen te stellen die niet van toepassing zijn op hun situatie en ze tegelijkertijd, binnen het kader van een gestandaardiseerde vragenlijst, wel de mogelijkheid te geven om de complexiteit van hun familierelaties in zijn volledigheid aan de onderzoekers over te brengen. Halverwege 2017 was het veldwerk voltooid en ontstond er de behoefte om te reflecteren op de gekozen aanpak. Hoe hebben de respondenten de vragenlijst ervaren? En wat kunnen we leren van OKiN voor het ontwerp van toekomstige vragenlijsten voor deze doelgroep? Aan het einde van de vragenlijst hebben respondenten de mogelijkheid gekregen een opmerking of toelichting achter te laten (we zullen hier vanaf nu naar verwijzen met het woord “comments”). Op verzoek van het onderzoeksteam van de UvA zijn de *comments*, in het kader van een stage, geanalyseerd door Anne-Floor Bakker onder begeleiding van Suzanne de Leeuw. Dit *working paper* is hier het resultaat van.

We maken tijdens de analyse een onderscheid tussen opmerkingen - een vorm van kritiek op de vragenlijst - en toelichtingen waarin respondenten vooral hun persoonlijke situatie willen toelichten. Een *comment* kan één of meerdere opmerkingen en/of toelichtingen bevatten. Bijvoorbeeld, iemand kan een opmerking maken over de lay-out van

de vragenlijst én een toelichting geven op zijn/haar complexe gezinssituatie. Hierdoor is het totaal aantal opmerkingen en toelichtingen hoger dan het aantal respondenten dat een *comment* heeft achtergelaten. Van de 6485 anker respondenten hebben 1107 een *comment* achtergelaten en gezamenlijk hebben zij 1051 opmerkingen en 418 toelichtingen gegeven. Van de 9325 alter respondenten hebben er 1530 een *comment* achtergelaten en dit resulteert in een totaal van 986 opmerkingen en 841 toelichtingen. We beginnen met het bespreken van de opmerkingen en zullen daarna verder gaan met de toelichtingen. Tot slot, zullen er enkele conclusies en lessen getrokken worden uit de analyses.

2. Opmerkingen

De opmerkingen zijn op te delen in vier hoofdlijnen: (1) Opmerkingen over de randvoorwaarden van de vragenlijst, zoals de opmaak, respondentbenadering en de duur van de vragenlijst. (2) Taalgerelateerde opmerkingen over de vraagstelling of de antwoordcategorieën. (3) Het niet van toepassing zijn van vragenlijst op de persoonlijke omstandigheden van de respondent. En, tot slot, (4) de onderwerpen die de respondent gemist heeft in de vragenlijst. Om een idee te geven van het gewicht van de verschillende onderwerpen is er per onderwerp het aantal en het percentage vermeld. Het percentage is ten opzichte van het totaal aantal opmerkingen van anker of alter respondenten (ankers 1051=100% en alters 974=100%).

2.1 Randvoorwaarden vragenlijst

a) De **aanhoudende benadering** van het CBS om respondenten te laten participeren binnen het OKiN onderzoek werd 45 keer (4,3%) door anker respondenten en 25 keer (2,6%) door alter respondenten genoemd. De benadering werd vaak als storend en opdringerig ervaren. Verschillende respondenten gaven aan zich door de aanhoudende benadering gedwongen te voelen om te participeren. De benaderingswijze wordt beschreven in Kader 1.

Opmerking van een anker respondent

Zeer lange vragenlijst, daarnaast vind ik het ook zeer vervelend dat ik in 2 weken tijd 3 brieven ontvang met de vraag om deze vragenlijst in te vullen, dit ervaar ik als dwingend en onprettig

Opmerking van een alter respondent

Ik vind dat jullie behoorlijk veel dwang gebruiken om de lijst in te vullen. Na 3 brieven en al iemand voor mijn zoon aan de deur voelde ik mij verplicht hem in te vullen. Bij deze, maar niet van harte. Groet en succes.

Kader 1: Benadering respondenten

Anker

1. Bij de eerste uitnodiging voor de online vragenlijst (CAWI) ontvangen respondenten een VVV-bon van 5 euro.
2. Na een week ontvangen respondenten een herinnering.
3. Een week later volgt een tweede herinnering.
4. Na een maand worden respondenten benaderd voor een *face-to-face* interview.

Alter

1. De alters krijgen géén VVV-bon maar maken in plaats daarvan kans op een iPad als ze deelnemen aan het onderzoek.
2. Na een week ontvangen respondenten een herinnering.
3. Een week later volgt een tweede herinnering. Dit keer is er een papieren versie van de vragenlijst bijgevoegd.
4. Weer een week later volgt de laatste herinnering. Opnieuw wordt er een papieren vragenlijst bijgevoegd.

b) De **duur** van de vragenlijst is 103 keer (9,8%) door de anker respondenten en 45 keer (4,6%) door de alter respondenten aangedragen als een punt van kritiek.

Opmerking van een anker respondent

Ik vond de vragenlijst veel te lang! En veel dezelfde vragen! Een VVV bon van 5 euro is vergeleken met de tijd dat je bezig bent vrij weinig vind ik

Opmerking van een alter respondent

Ik vind dat er te veel vragen zijn, waardoor je de neiging krijgt om er mee te stoppen!

Kader 2: Modules

Afhankelijk van de familiesituatie krijgen respondenten de onderstaande modules voorgelegd. Elke module bestaat uit een set vragen over de betreffende persoon op dat moment.

Anker

1. biologische vader tijdens de jeugd
2. biologische moeder tijdens de jeugd
3. biologische vader nu
4. biologische moeder nu
5. nieuwe partner vader tijdens de jeugd
6. nieuwe partnermoeder tijdens de jeugd
7. nieuwe partner vader nu
8. nieuwe partner moeder nu

Alter

- 1/2. Biologische kind met huidige partner (max. 2 modules)
- 3/4. Biologische kind met ex-partner/overleden partner (max. 2 modules)
- 5/6. Kind van huidige nieuwe partner (stiefkind) (max. 2 modules)
7. Biologisch kind met overig persoon (max. 1 module)

De lengte van de vragenlijst kan sterk verschillen per familiesituatie. Zoals beschreven in Kader 2 zijn er tot 8 modules voor de anker respondenten en maximaal 7 modules voor de alter respondenten. Modules die niet van toepassing zijn worden overgeslagen. In Tabel 1 is te zien dat respondenten die een opmerking hebben gemaakt over de lengte van de vragenlijst gemiddeld iets meer modules hebben moeten invullen. Daarnaast is in Tabel 2 te zien dat respondent die een opmerking hebben gemaakt over de duur gemiddeld ook iets langer over de vragenlijst hebben gedaan.

Tabel 1 – Aantal ingevulde modules als er geen/wel een opmerking over de duur is gemaakt

		Gemiddelde	Min	Max	N
Anker	Geen opmerking duur	5,28	0	8	6382
	Wel opmerking duur	6,47	2	8	103
Alter	Geen opmerking duur	2.48	0	7	9280
	Wel opmerking duur	3,13	1	5	45

Tabel 2 – Duur online vragenlijst in minuten als er geen/wel een opmerking over de duur is gemaakt

		Gemiddelde	Min	Max ^a	N ^b
Anker	Geen opmerking duur	45,6	10	1221	6022
	Wel opmerking duur	60,3	18	502	96
Alter	Geen opmerking duur	34,65	0	875	6181
	Wel opmerking duur	45,62	18	159	39

^a Het is belangrijk om te weten dat respondenten de vragenlijst open konden laten staan op de computer om later weer verder te gaan. Dit verklaart de hoge maximum duur.

^b Doordat alleen de duur van de mensen die aan de online vragenlijst hebben meegenomen is vastgelegd wijken de aantallen af van Tabel 1 en bovenstaande tekst

c) De **opmaak van de vragenlijst** werd 28 keer (2,7%) door anker respondenten en 50 keer (5,1%) door alter respondenten als ongebruiksvriendelijk en onprettig beschreven. Veelgehoorde punten van kritiek waren de grootte van het lettertype en het ontbreken van een voortgangsindicatie.

Opmerking van een anker respondent

Mag het lettertype volgende keer iets groter, hier krijg je hoofdpijn van!

Opmerking van een alter respondent

Het zou handig zijn tijdens dit soort vragenlijsten de voortgang te kunnen zien, bijv. 25%, 50% en 75% van alle vragen!

d) 68 (6,5 %) anker respondenten en 49 (5,0%) alter respondenten gaven aan de vragen **te persoonlijk** van aard te vinden. Zo spraken verschillende respondenten hun zorgen uit over de waarborging van hun anonimiteit.

Opmerking van een anker respondent

Ik vond het onverwachts toch best heftige vragen. Moest ineens weer aan de scheidingsperiode terug denken en daar was ik niet echt op voorbereid.

Opmerking van een alter respondent

Sommige vragen zijn te persoonlijk. Het zou op basis va[n] anonimiteit moeten gaan.

e) Er bleek bij 64 (6,1 %) anker respondenten en 30 (3,1%) alter respondenten sprake te zijn van **technische problemen** bij het invullen van de vragenlijst. Veel voorkomende problemen zijn het niet kunnen inloggen op de website en het optreden van storingen waardoor de respondenten meerdere malen opnieuw moesten beginnen. Een andere veelgehoorde klacht was dat de vragenlijst niet geschikt was voor een tablet of smartphone. Ten slotte, waren er ook enkele problemen tijdens de *face-to-face* interview (CAPI). Hierbij moest de respondent gebruik maken van een antwoordenboekje waarin de antwoordmogelijkheden per type vraag stonden aangegeven. Omdat vragen in verschillende oudermodules herhaald werden moesten respondenten vaak weer terug bladeren op zoek naar de goede antwoordopties. Dit heen en weer bladeren in de antwoordboekjes werd als omslachtig en onprettig ervaren.

Opmerking van een anker respondent

Invullen op smartphone was onmogelijk, daarom verder gegaan op laptop.

Tegenwoordig MOET zo iets op de smartphone kunnen!

Opmerking van een alter respondent

Het lukte bij herhaling niet om de vragenlijst digitaal te openen. Vandaar de papieren versie

2.2 Taalgerelateerde opmerkingen

a) De **antwoordmogelijkheden** werden 71 (6,8%) anker respondenten en 76 (7,8%) alter respondenten als problematisch of ontoereikend ervaren. Hoewel de precieze individuele commentaren uiteenlopend zijn, was het meest gehoorde commentaar dat de antwoordmogelijkheden te beperkt waren. Respondenten gaven aan gesloten vragen niet altijd een geschikte methode te vinden om hun mening te peilen met betrekking tot complexe thema's rondom gezin en relaties.

Opmerking van een anker respondent

Soms verschil tussen antwoordmogelijkheden te groot, meer onderscheid/nuancering gewenst. Met name nog een extra optie gewenst ipv 1 optie voor: nooit/bijna nooit.

Opmerking van een alter respondent

Zoals in elke onderzoek met gesloten vragen verdwijnt de nuance en juist over dit soort zaken is het heel moeilijk zwart-wit antwoorden te geven.

Het verschil tussen de antwoordcategorieën “niet” en “niet van toepassing” werd ook meerdere malen door respondenten benoemd als verwarrend. Een goed voorbeeld is de vraag naar het geven van hulp. Alter respondenten is gevraagd of ze hun kinderen hulp hebben geboden. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen vijf soorten hulp. Bijvoorbeeld huishoudelijke hulp, of verzorgen van kinderen. Op elk van deze verschillende subvragen moet de respondent gebruikmaken van de antwoord categorieën: 1 “niet”, 2 “een enkele keer”, 3 “meerdere keren”, 4 “vaak of regelmatig” of 5 “niet van toepassing”. Een respondent reageert als volgt:

Opmerking van een alter respondent

Antwoorden die de mogelijkheid kennen van ‘Niet’ en ‘Niet van toepassing’ zijn moeilijk te beantwoorden omdat ‘Niet van toepassing’ inhoudt dat het ‘Niet’ is! Daarom kunnen mijn antwoorden wel eens niet aansluiten bij het verwachtingspatroon van de vrager. Dergelijke vragen had ik van het CBS met zo'n lange ervaring niet verwacht.

b) Over de **vraagstelling en of formulering** van de surveyvragen werd 149 keer (14,2%) door anker respondent en 129 (13,2%) keer door alter respondenten een opmerking gemaakt. Door de formulering van de vraag hadden respondenten het idee dat ze niet genuanceerd genoeg hun antwoord konden geven.

Opmerking van een anker respondent

Verder vond ik sommige stellingen wat vaag, Er zaten 2 vraagstukken in 1 vraag. Met het ene gedeelte was ik het wel eens, het andere gedeelte niet. Sommige aanduidingen zijn vaag. In sommige gevallen werd over 'ernstig' gesproken. Wanneer is iets ernstig en wanneer is het 'normaal'. Het referentiekader van de onderzochte personen kan nogal uiteenlopen op dat gebied denk ik.

Opmerking van een alter respondent

Sommige vragen zijn lastig te beantwoorden omdat de nuance of het bredere verband niet benoemd kan worden.

c) Naast de algemene opmerkingen over de vraagstelling en formulering van de surveyvragen gaven 19 (2,0%) alter respondenten aan **moeite** te hebben **met de term "stiefkind(eren)"**. Zij gaven bijvoorbeeld aan zelf termen als "bonus-kinderen" of "cadeau-kinderen" te prefereren.

Opmerking van een alter respondent

Wat een rot woord "Stiefkinderen of stiefouders" wij hebben het over "Bonuskinderen en bonusouders.

d) 172 (16,4%) anker respondenten en 190 (19,5%) alter respondenten hebben een **opmerking bij een specifieke vraag** gemaakt. In Tabel 3 (anker) en Tabel 4 (alter) zijn de vragen die het meeste opmerkingen kregen weergegeven. Opvallend is dat vooral de stellingen veel opmerkingen krijgen (blok 5 bij de ankers en blok 7 bij de alters). In dit blok krijgen respondenten stellingen voorgelegd waarna ze moeten aangeven in hoeverre ze het met de stelling eens zijn. Uit de opmerkingen blijkt dat veel mensen de stellingen te ongenueerd vinden en de antwoordmogelijkheden ontoereikend om hun mening te kunnen overbrengen.

Opmerking van een anker respondent

De open meningsvragen die je zelf in moest vullen zijn te ruim gesteld. En veel hangt af van de (stief)ouder of het goed of slecht is voor een kind.

Opmerking van een alter respondent

Ik vind de laatste vragen erg moeilijk te beantwoorden. Erg zwart wit. Het ligt eraan welke stiefouders welk gezin ed.

Een kanttekening die hierbij geplaatst moet worden is dat de stellingname en woordkeuze in dit onderdeel van de vragenlijst met reden ongenueanceerd is. De stellingen zijn zo geformuleerd om de mening van de respondent wat betreft een aantal onderwerpen in beeld te brengen. De ongenueanceerde vraagstellingen zijn een hulpmiddel om de grote lijnen zichtbaar te maken in de opinie van de respondent.

Een andere set vragen waar veel opmerkingen over gemaakt zijn, vooral door de anker respondenten, gaan over de stemming van de respondent op dit moment. Het gaat dan bijvoorbeeld om vragen over depressieve of eenzame gevoelens. Deze vragen zijn een momentopname en kunnen in sommige gevallen niet representatief zijn voor het dagelijkse leven van de respondent.

Opmerking van een anker respondent

Bij de vragen over hoe ik mij de afgelopen week heb gevoeld, heb ik aangegeven vaak verdrietig te zijn geweest en slecht te hebben geslapen. Ik wil hierbij opmerken dat mijn oma begin deze week is overleden en de weken hiervoor in het ziekenhuis heeft gelegen. Dit is dus de oorzaak van mijn verdriet. Over het algemeen slaap ik goed en voel ik mij ook goed. In het verleden (middelbare school en studententijd) heb ik echter wel mindere perioden gekend (somberheid en slecht slapen). Dit had wel een relatie met mijn verleden en de moeizame relatie tussen mijn biologische vader en mij. Deze somberheid etc. is de laatste jaren meer naar de achtergrond verschoven, mede door mijn stabiele en prettige relatie op dit moment.

Tabel 3 – Aantal opmerkingen per specifieke vraag (anker)

Variabele	Vraag	Probleem	N
r1lefth	Hoe oud was de respondent toen hij/zij op zichzelf ging wonen	Respondent is meermaals uit huis gegaan of kind(eren) wonen nu tijdelijk weer thuis.	18
a/b1cont1	Hoe vaak heeft de respondent zijn/haar moeder of vader heeft gezien in de laatste 12 maanden	Respondenten geven aan ver van hun ouders te wonen waardoor ze elkaar minder vaak zien dan dat ze zouden willen.	15
r1sat1 t/m 3 & r1cesd1 t/m 8	Set vragen naar levenstevredenheid (sat) en depressieve gevoelens (cesd)	Deze vragen zijn een momentopname. Respondenten geven aan dat hun antwoorden op deze vragen niet representatief zijn voor de rest van hun leven.	18
Blok 5 – Opinie	De stellingen om de mening van de respondent in kaart te brengen m.b.t. diverse gezinsvormen en hun mening daarover	Vragen waren ongenuanceerd en stereotypisch.	32
r1gift1	De vraag over giften in de vorm van geld of spullen van biologische ouders en/of de nieuwe partners van de biologische ouders	De respondenten lichten veelal toe om wat voor giften het specifiek gaat en ook dat dit niet gebruikelijk is.	8
r1divth_1 t/m 5	De vraag naar de taakverdeling in huishoudelijk werk tussen de respondent en partner	Men legt uit waarom de taakverdeling op een bepaalde manier verdeeld is. Ze hadden het gevoel dat dit niet duidelijk kon worden toegelicht in de vragenlijst.	14
a/b3vote	De vraag naar de politieke voorkeur van de respondent zijn moeder of vader	Opmerkingen betroffen het niet stemgerechtigd zijn door in het bezit zijn van een buitenlands paspoort. Of niet weten waar een ouder vroeger op heeft gestemd.	7
Overig	Divers		60
Totaal			172

Tabel 4 – Aantal opmerkingen per specifieke vraag (alter)

Vraag	Vraag omschrijving	Beschrijving probleem	Aantal
ybkage2_[i]	De leeftijd waarop de kinderen (voor het laatst) uit huis zijn gegaan	Kind(eren) zijn meermaals uit huis gegaan of kind(eren) wonen nu tijdelijk weer thuis.	12
Yp1edu	Het hoogst afgeronde opleidingsniveau	De gevolgde opleiding stond niet bij de mogelijkheden of een opleiding gevolgd maar niet afgerond.	9
Yp3occ	Het beroep van de alter tijdens de jeugd van het kind	Respondent werkte toen niet maar nu wel. Geen ruimte in vraag voor arbeidsongeschiktheid, mantelzorg of vrijwilligerswerk.	8
Blok 7 – Opinion	De stellingen om de mening van de respondent in kaart te brengen m.b.t. diverse onderwerpen	Vragen waren ongenueanceerd en stereotypisch, de antwoord mogelijkheden gaven geen goed beeld van hun mening m.b.t. het onderwerp.	53
Tbl_yp3stact	Verdeling zorgtaken in huishouden met stiefkinderen	Alter heeft nooit samengewoond met stiefkinderen, dus geen sprake van huishouden of alter er is helemaal geen contact met de stiefkinderen.	17
Vragen over woonsituatie kinderen vroeger en zorgtaken	De vraag naar woonsituatie van kinderen na scheiding in jeugd	Onduidelijk wanneer een kind precies bij je woont. Moet het kind er 7 dagen per week zijn of is gedeelde voogdij voldoende?	8
Overig	Divers		83
Totaal			190

d) **Opmerking specifieke vraag: dubbele geboortedata kind-types**

Tot slot, bleek er bij de alter respondenten een belangrijke vraag voor verwarring te zorgen. Het gaat om de vraag naar het aantal biologische kinderen van de respondent en zijn/haar huidige partner van de respondent. Deze vraag wordt helemaal aan het begin van de survey gesteld en 12 (1,2%) respondenten gaven in de *comments* aan dat ze hier alle kinderen (inclusief stiefkinderen en kinderen met een ex-partner) hadden meegerekend. Ze merkten hun vergissing op toen er verderop in de vragenlijst gevraagd werd naar het aantal stiefkinderen en kinderen met een ex-partner (gevolgd door specifieke vragen over deze kinderen). Respondenten hebben hierdoor ofwel kinderen twee keer gerapporteerd of de modules over stiefkinderen en kinderen met een ex-partner overgeslagen. Het correct onderscheid maken tussen de verschillende kind-types is cruciaal voor de kwaliteit van de data. De 12 respondenten die een opmerkingen hadden gemaakt bleken samen 29 kindmodules verkeerd geplaatst of dubbel ingevuld te hebben. Na een gerichte analyse om verdere verkeerd geplaatste en dubbele kindmodules op te sporen, zijn er 167 gevallen gevonden waar vermoedelijk kinderen in verkeerde modules terecht zijn gekomen. Na het opsporen van deze gevallen hebben we handmatig op basis van de beschikbare data in 75,4% van de gevallen de kindmodules naar correcte plek kunnen verplaatsen.

2.3 Toepasbaarheid op persoonlijke situatie

Zowel de anker als de alter respondenten liepen in enkele gevallen vast in de vragenlijst. Omdat de problematiek verschillend is voor anker en alter respondenten worden zij in deze sectie apart beschreven.

2.3.1 Anker

a) In 63 (6,0%) gevallen geeft de anker respondent aan moeite te hebben met het beantwoorden van de vragenlijst in verband met het **overlijden van een (stief)ouder**. In sommige gevallen leidt dit ertoe dat de respondenten vastlopen in de vragenlijst en geforceerd zijn vragen in te vullen die niet van toepassing zijn. Vragen over de situatie in de jeugd zijn bijvoorbeeld lastig te beantwoorden als de ouder al heel vroeg in het leven van de respondent is overleden. In de opzet van de vragenlijst is wel een routing opgenomen die dit probeert te voorkomen. Er wordt gevraagd of respondenten hun overleden ouder gekend hebben en of zij hier vragen over kunnen beantwoorden. Er blijkt echter uit deze opmerkingen dat dit nog niet goed genoeg werkt om alle gevallen waarin dit tot moeilijkheden leidt eruit te filteren. Vooral het gebrek aan de mogelijkheid om “weet ik niet” in te vullen blijkt hier een pijnpunt te zijn.

Opmerking van een anker respondent

Ik heb op het begin aangegeven dat mijn moeder is overleden. Ik was toen 1! De vragen die ik dan krijg kan ik niet beantwoorden. Deze zijn overbodig. Graag aanpassen.

b) 87 (8,3%) respondenten geven aan dat ze vastlopen in de vragenlijst omdat er **geen contact tussen respondent en de bevroegde (stief)ouder**, waardoor sommige vragen lastig of zelfs onmogelijk waren om te beantwoorden. In sommige gevallen heeft dit ertoe geleid dat respondenten antwoorden hebben moeten gokken/verzinnen om de vragenlijst verder te kunnen voltooien.

Opmerking van een anker respondent

Partner van mijn biologische vader is ivm geen contact nooit in beeld geweest. Het is erg vervelend om hier dan allerlei vragen over te moeten beantwoorden, gezien deze vragen allemaal niet te beantwoorden zijn. Wellicht een idee om hier een vraag over te stellen zodat niet de gehele vragenlijst verder gaat over dit onderwerp.

c) De overige 17 (1,6%) van de gevallen beschreven dat hun **biologische ouders na de scheiding weer bij elkaar zijn gekomen** en in sommige gevallen zelfs zijn hertrouwd. Dit leverde problemen op bij de vragen over de nieuwe partners van hun ouders. De “nieuwe” partners zijn in dit geval namelijk de biologische ouders zelf.

Opmerking van een anker respondent

In de vragenlijst gaat men er van uit dat de huidige partner van mijn moeder en vader een andere is dan elkaar. Ze zijn gescheiden geweest maar zijn 3 jaar geleden hertrouwd. Deze optie was er niet waardoor een deel van de antwoorden nu niet representatief zijn.

2.3.2 Alter

a) Het hebben van **meer dan twee ex-partners** bleek in 23 (2,4%) gevallen problemen op te leveren bij het invullen van de vragenlijst. In de survey is enkel ruimte voor kinderen met de huidige partner, of kinderen met een enkele ex-partner naar andere partners wordt niet gevraagd.

Opmerking van een alter respondent

Wat ik miste in de vragenlijst was het aanvinken van meerdere partners. Ik heb een 2e man gehad en ook van gescheiden maar had geen kinderen van hem. Misschien hoort dat ook in de vragenlijst. Kinderen en ik hadden het in het 2e huwelijk moeilijk.

b) 60 (6,2%) respondenten gaven aan dat sommige vragen over hun stiefkinderen niet van toepassing waren omdat de **stiefkinderen al volwassen** waren toen de respondent in hun leven verscheen. Dit gaat dan om vragen over de verdeling van zorgtaken of het ondernemen van activiteiten met de kinderen.

Opmerking van een alter respondent

Veel te veel vragen die er niet toe doen. Ik kan niet vertellen dat ik pas bij mijn partner ben gaan wonen toen de kinderen het huis uit waren. Ik heb met hun opvoeding niets te maken.

c) 14 (1,4%) alter respondenten meldden dat (een van) hun **kind(eren) overleden** was en dat ze hiermee worstelden tijdens het invullen van de vragenlijst. Respondenten wordt gevraagd alleen over nog levende kinderen te rapporteren. Sommige respondenten vonden dit pijnlijk en hadden het gevoel dat ze hun overleden kind moesten verzwijgen. Anderen hadden over de instructie heen gelezen en vonden het erg pijnlijk om zoveel vragen te moeten beantwoorden over hun overleden kind.

Opmerking van een alter respondent

Mijn zoon is overleden in 1996 en het was pijnlijk om over hem de vragen te beantwoorden. Graag hier rekening mee houden!!

d) Het invullen van geboortedata van **tweelingen** zorgde in het digitale systeem voor verwarring bij 14 (1,4%) alter respondenten. Aan het begin van de module vulden respondenten de geboortedata van al hun kinderen in. Vervolgens werden er maximaal 2 geselecteerd door het computersysteem. Er kwam dan de volgende instructie: "De volgende vragen gaan over het kind dat is geboren op [geboortedatum]". Sommige respondenten vonden dit verwarrend omdat ze niet wisten welke helft van de tweeling nu bedoeld werd.

Opmerking van een alter respondent

Er is geen rekening gehouden met tweelingen, <naam> en <naam> werden gezien als een kind en dat is lastig, want beiden hebben verschillen!

e) Wanneer de **meest recente partner overleden** is leverde dit verwarring op wat betreft het correct antwoorden van de vragen over de “huidige” partner. Zo rapporteren 13 (1,3%) respondenten het moeilijk te vinden hun recentelijk overleden echtgenoot als ex-partner te beschrijven.

Opmerking van een alter respondent

Vragen ten aanzien van wel of geen partner onduidelijk. Mijn man is vorig jaar na een huwelijk van 45 jaar overleden en we hebben een kind. Ik heb dus nu geen partner. Maar hij was ook niet mijn ex. Erg confronterend! Misschien heb ik het verkeerd.

f) Tot slot waren er 75 (7,7%) alter respondenten die aangaven **geen contact te hebben met de bevroegde persoon in kwestie**, de meeste gevallen ging dit om een (stief)kind maar dit kon ook een ex-partner betreffen. Doordat er geen contact meer was met de persoon in kwestie gaven sommige respondenten aan moeite te hebben met het beantwoorden van de vragen.

Opmerking van een alter respondent

Ik kon in de vragenlijst niet duidelijk toelichten dat ik geen contact heb met de kinderen van mijn huidige partner

2.4 Onderwerp gemist

Tot slot komen er onderwerpen aan bod waarvan de respondenten hebben aangegeven deze gemist te hebben in de vragenlijst. In totaal waren er 184 (17,5%) anker respondenten en 150 (15,4%) alter respondenten die hier een opmerking over hebben gemaakt. De belangrijkste gemiste onderwerpen zijn samengevat in Tabel 5 (anker) en Tabel 6 (alter).

Tabel 5 Onderwerp gemist door anker respondent

Onderwerp	Beschrijving	N anker
Relatie tussen (stief/half)broers/zussen	Er is te weinig ruimte om de onderlinge relaties tussen (half/stief) broers en/of zussen te kunnen beschrijven. In sommige gevallen is hun aanwezigheid wel bepalend geweest voor de sfeer thuis of de relatie(s) met ouder(s)	74
Adoptie, pleeg of IVF	Er is een sterke focus op biologische kinderen in de vragenlijst. Adoptiekinderen pleegkinderen of kinderen verwekt met hulp van een donor zouden meer aandacht moeten krijgen volgens sommige respondenten. Ook hun aanwezigheid kan bepalend zijn voor verhoudingen thuis, zo geven deze respondenten aan.	20
Ouder(s) wonen in het buitenland	Een aantal respondenten geeft aan dat hun ouder(s) geëmigreerd is/zijn naar het buitenland. Dit beïnvloedt de antwoorden op bepaalde vragen en kan nergens in de vragenlijst worden aangegeven, hoewel dit wel invloed kan hebben op de ouder-kind relatie.	30
Overige	Divers	60
Totaal		184

Tabel 6 – Onderwerp gemist door alter respondent

Onderwerp	Beschrijving	Aantal
Adoptie-, pleeg- en KI kinderen	Geen ruimte voor toelichtingen over andere type kinderen zoals adoptie- of pleegkinderen. Ook wordt er niet stilgestaan bij kinderen verwerkt door middel van kunstmatige inseminatie (KI) met donorzaad/-eicel.	28
Alleenstaand ouderschap	Te weinig mogelijkheid om te benadrukken dat de andere ouder volledig uit beeld is en het om alleenstaand ouderschap gaat.	5
Co-ouderschap + evt. nieuwe partner:	Geen mogelijkheid tot toelichting van eventueel co-ouderschap na scheiding, en de invloed van stiefouders in de opvoeding.	9
Ingrijpende levensgebeurtenissen	Zoals het overlijden of ernstig ziek zijn van familie, maar ook misbruik of geweldincidenten worden genoemd. Geen mogelijkheid om aan te geven welke invloed deze gebeurtenissen op het kind hebben gehad.	8
Kleinkinderen en/of grootouders	De rol van grootouders wordt in de vragenlijst buiten beschouwing gelaten, waar zij in sommige gevallen wel volwaardig mee draaien in het gezinsleven en bijvoorbeeld de verzorging van kleinkinderen.	6
Mantelzorg	Het geven of ontvangen van mantelzorg kwam niet aan bod in de vragenlijst, hoewel dit wel een grote impact kan hebben op het gezinsleven en verdeling van zorgtaken.	12
Niet elk kind gevraagd	Veel alter respondenten met meer dan twee kinderen vonden het opvallend of jammer dat ze niet over al hun kinderen vragen konden beantwoorden. Hierdoor hadden ze het gevoel geen compleet beeld te kunnen schetsen van hun gezin.	70
Overige	Divers	12
Totaal		150

3. Toelichtingen

Er werden 418 toelichtingen geven door de anker respondenten en 841 door alter respondenten. De toelichtingen vallen onder te verdelen in vier veelvoorkomende onderwerpen: (1) toelichtingen op de eerder gegeven antwoorden, (2) de gezondheid van de respondent of directe naasten, (3) niet relevante opmerkingen en tot slot (4) opmerkingen over de resultaten van dit onderzoek.

Tabel 7 – Toelichtingen anker en alter respondenten

Onderwerp	Beschrijving	N anker	N alter
Toelichting op gegeven antwoorden	Veruit de meeste respondenten gaven toelichting op wat hun specifieke situatie uniek maakt. Er werden in deze gevallen vooral de eerder besproken onderwerpen nogmaals aangehaald in hun eigen woorden. Deze toelichtingen bevatten (vrijwel) geen relevante nieuwe informatie.	244	546
Gezondheid	Toelichtingen omtrent gezondheid werden vooral gegeven in relatie tot de vragen over de taakverdeling thuis. Deze toelichtingen hebben dus niet enkel betrekking op de respondent zelf, maar het kan ook om iemand in hun directe omgeving gaan.	58	162
Resultaten	Meerdere respondenten geven aan benieuwd te zijn naar de resultaten van het onderzoek, en zouden graag op de hoogte willen worden gehouden.	33	52
Niet relevante opmerkingen	Dit zijn alle opmerkingen zonder directe betekenis voor het onderzoek. Zo hebben verschillende respondenten bedankt voor de VVV-bon of werd de onderzoekers succes toegewenst.	83	81
Totaal		418	841

Toelichtingen op de eigen antwoorden kwamen veruit het meest voor; dit werd 244 keer genoemd bij de anker respondenten en 546 (64,9%) keer bij de alter respondenten. De persoonlijke aard van deze toelichten maakt deze categorie ook erg divers. Er wordt er geen nieuwe relevante informatie voor het onderzoek gegeven, maar beschrijft de respondent de voor hen relevante context.

Toelichtingen over de gezondheid van respondenten zelf of van hun familieleden kwamen 58 (13,9%) keer voor bij de anker respondenten en 162 keer (12,9%) bij de alter respondenten. Tot deze categorie behoren alle opmerkingen die te maken hebben met het verduidelijken van de fysieke of mentale gesteldheid van de respondent zelf of van een persoon in zijn of haar directe omgeving. Dit kan gaan om een langdurige of chronische ziekte, maar ook om een verstandelijke- of fysieke beperking. Meerdere respondenten gaven aan dat ziekte of een beperking, vooral in de vragen rondom verdeling van zorgtaken, een vertekent beeld geven van de relatie. Een voorbeeld:

Toelichting van een anker respondent

Mijn biologische moeder was voor mijn geboorte al psychisch ziek door traumatische gebeurtenissen uit haar jeugd en bij haar is de diagnose borderline geconstateerd. Hierdoor nam mijn biologische vader de verantwoording voor de meeste zorg-, huishoudelijke- en financiële taken voor ons gezin en ook na de scheiding voor mij en mijn zus.

Toelichting van een alter respondent

<naam> mijn stiefzoon van <datum> is ernstig geestelijk gehandicapt daardoor kunnen de antwoorden vreemd voor uw onderzoek zijn. maar het is de liefste topper van de hele wereld.

Ten slotte werden er veel **opmerkingen** gemaakt die **niet relevant** waren voor de onderzoekers: 83 (19,9%) van de anker toelichtingen en 81 (9,6%) bij de alter respondenten. Dit zijn de opmerkingen die niet inhoudelijk ingaan op de vragenlijst of de persoonlijke situatie van de respondenten. Enkele voorbeelden:

het zou wenselijk zijn als de overheid meer mogelijkheden bied om huwelijken en of relaties in stand te houden door het geven van cursussen en trainingen aan gehuwden.

Heel erg bedankt voor de VVV-bon :)

Geen, de lijst zo correct mogelijk ingevuld.

5. Lessen voor toekomstig onderzoek

Het doel van deze analyse was het beter inzicht krijgen in de ervaringen van de OKiN respondenten bij het invullen van de vragenlijst. Om dit te bereiken zijn de door de respondenten achtergelaten *comments* inhoudelijk geanalyseerd. Een aantal dingen vallen op. Om te beginnen is het duidelijk dat sommige opmerkingen van respondenten meer een kritiek op de vragenlijst als onderzoeksmethode in het algemeen zijn. Respondenten hebben bijvoorbeeld vaak moeite met een beperkte keuze aan antwoordcategorieën en vinden het lastig om hun mening te geven aan de hand van stellingen. Het is belangrijk dat onderzoekers dit beseffen en hun best blijven doen om door middel van duidelijke instructies, respondenten zoveel mogelijk te helpen.

Belangrijker zijn de opmerkingen waaruit is gebleken dat er daadwerkelijk iets fout ging in de vragenlijst. Bijvoorbeeld, kinderen die vragen over een ouder krijgen waar ze het antwoord niet op weten omdat er nooit contact is geweest. Of ouders die vragen krijgen over de jeugd van hun volwassen stiefkinderen terwijl ze toen nog helemaal nog niet betrokken waren bij het stiefgezin. Een ander voorbeeld zijn ouders die vragen beantwoorden over overleden kinderen of kinderen die vragen over een nieuwe partner van hun ouders krijgen terwijl hun ouders weer terug bij elkaar gekomen zijn. Deze voorbeelden illustreren dat het in deze doelgroep veel unieke situaties zijn waardoor respondenten ondanks de uitgebreide routing in de vragenlijst toch vastliepen. Er zijn een aantal dingen die gedaan kunnen worden om dit soort situaties in toekomstig onderzoek te voorkomen. Bijvoorbeeld, de OKiN onderzoekers hebben de keuze gemaakt om respondenten weinig mogelijkheden te geven om vragen over te slaan of “weet niet” te antwoorden. Dit heeft het voordeel dat er weinig missende waardes zijn maar het nadeel is dat mensen soms vastlopen. Men zou kunnen overwegen in de toekomst voor sommige respondenten meer mogelijkheden te geven om vragen over te slaan. Dit zou foutieve of verzonnen antwoorden voorkomen. Een andere mogelijkheid voor verbetering zou zijn om ouders naast de geboortedatum, ook de mogelijkheid te bieden om de eventuele sterfdag van een kind aan te kunnen geven. Ook dit zou de gebruiksvriendelijkheid van de data ten goede komen.

Een belangrijk voorbeeld waar het door een spraakverwarring relatief vaak is misgegaan is de vraag over biologische kinderen aan het begin van de online vragenlijst. Ondanks dat er specifiek vermeld wordt dat dit enkel biologische kinderen met de huidige partner betreft, is dit toch veelvoudig fout gegaan bij het invullen. Mensen hebben vaak ook hun stiefkinderen en hun biologische kinderen uit een eerder huwelijk in deze categorie genoemd. Wellicht loont het om aan het begin van de vragenlijst de respondent direct alle kinderen onder de verschillende kind types te laten invullen. Op die manier is het overzichtelijker is welke kinderen tot welk type behoren.

Bij nadere analyse bleken in het OKiN onderzoek in totaal tachtig cases te zitten waar uit de *comments* blijkt dat er mogelijk onjuistheden zitten in de gegeven antwoorden door de respondenten.

In de meest voorkomende gevallen betekent dit dat een respondent zijn of haar kinderen dubbel heeft ingevuld in verschillende modules, of dat een kind in dezelfde module tweemaal is ingevuld. In dit soort gevallen is het zinvol de dubbele modules te reduceren naar een enkele module binnen de juiste categorie. Ook in gevallen waar respondenten modules hebben ingevuld over hun overleden kinderen is het beter om deze modules te verwijderen uit de data omdat het niet mogelijk is de vragen over de actuele situatie correct in te vullen. Deze verbeteringen zijn inmiddels doorgevoerd. Bij deze opschoning bleek ook dat lang niet iedereen een *comment* heeft achtergelaten als er een fout gemaakt is. We vonden bijvoorbeeld veel meer respondenten die kinderen in twee modules hebben ingevuld. Het is belangrijk om te beseffen dat de aantallen die in dit *working paper* genoemd zijn slechts het topje van de ijsberg zijn. De meeste mensen maken geen gebruik van de mogelijkheid om een *comment* achter te laten.

Tot slot zijn een aantal technische aanbevelingen te maken. Het is wellicht de moeite waard naar een manier te zoeken om de voortgang van de vragenlijst weer te geven. Dit zou kunnen door middel van een schatting in de vorm van een percentage of voortgangsbalkje die zich bijstelt op basis van de gegeven antwoorden. Hoewel de wens om de voortgang van de vragenlijst te kunnen zien begrijpelijk is, blijft dit technisch gezien een uitdaging op basis van de opbouw van de vragenlijst en het toe- dan wel afnemen van modules op basis van de antwoorden van respondenten. Daarnaast is gebleken dat sommige respondenten het prettig hadden gevonden om de online vragenlijst ook te kunnen openen op hun smartphone of tablet. Doordat de survey niet geschikt was voor dergelijke toestellen zijn er dan ook veel opmerkingen gemaakt over het slecht functioneren van de online vragenlijst in dit soort gevallen. Het geschikt maken van de online vragenlijst voor smartphones en tablets zou veel klachten kunnen voorkomen. Bovendien zou dit het gebruiksgemak van de online vragenlijst voor respondenten verhogen, omdat zij overal en wanneer het hen uitkomt de online vragenlijst in kunnen vullen. Ook wordt aanbevolen om in het vervolg te kiezen voor een groter en duidelijker lettertype voor de online vragenlijst. Er was ook geen mogelijkheid om in te zoomen op de webpagina. Hierdoor was de online vragenlijst voor sommige respondenten slecht leesbaar.

Bibliography

Kalmijn, Matthijs, Katya Ivanova, Ruben van Gaalen, Suzanne G. de Leeuw, Kirsten van Houdt, Frederique van Spijker, and Maaïke Hornstra. 2018. "A Multi-Actor Study of Adult Children and their Parents in Complex Families: Design and Content of the OKiN Survey." *European Sociological Review* 34 (4): 452-470.